

Het belang van banale zaken

Was Rembrandt een schurk? En Saenredam, was hij geen brave Hendrik? Hoeveel gegevens moet je van iemand hebben om hem in deze termen af te mogen schilderen? Bij gebrek aan een Vasari over onze 17de eeuw kan de discussie hierover hoog oplopen. Hieronder de mening van Gary Schwartz.

Saenredam: saaië piet?

Rembrandt: Iosbol?

In *Kunstschrift* 6/1991, onder de kop 'Een duister fenomeen met een onafzienbare nasleep', vraagt Mariëtte Haveman: 'Wie was Rembrandt? Wat ons van hem rest zijn een paar schamele archiefstukken en een enorme rijkdom aan schilderijen.' Zij prijst vervolgens de 'verlichte geest' van het Rembrandt Research Project in het beoordelen van de echtheid van de rijkdom aan schilderijen, en schrijft denigrerend over mijn eigen interpretatie van de schamele archiefstukken. 'De – uiterst negatief gekleurde – uitspraken die Schwartz doet over Rembrandts persoon (waarvan de aanzet overigens al bij Gerson en anderen te vinden is) zijn in feite net zo goed sterk overtrokken projecties op een klein en vluchtig handjevol gegevens als de oudere geïdealiseerde versies van Bredius en Schmidt-Degener. Hoeveel oordelen kun je over iemand uitspreken op grond van een paar uit oude archieven opgediepte zinsneden?' Ook deze voorstelling van zaken is – gelukkig voor de kunstgeschiedenis – uiterst negatief gekleurd. De uitgave van *The Rembrandt Documents* van Walter Strauss en Marjon van der Meulen telt ongeveer 450 nummers – veel meer informatie dan een handjevol gegevens. Uit deze weliswaar droge stukken uit de archieven leren wij Rembrandt kennen in zijn gedrag tegenover zijn familie, vrouwen, kinderen en schoonfamilie en in zijn verhouding met overheden, opdrachtgevers, geldschietters en leerlingen, vanaf zijn jeugd tot het eind van zijn leven. Over Rembrandt hebben wij een groter aantal documenten, die bovendien gevarieerder zijn, dan over enige andere Nederlandse schilder uit de 17de eeuw. Wie beweert dat dit materiaal onvoldoende zou zijn

om een oordeel over een persoon te vormen, geeft bij voorbaat het recht prijs om over vrijwel iedereen uit het verleden een mening te uiten.

Het beeld van Rembrandt dat uit de documenten naar voren komt, zou men eigenlijk moeten toetsen aan een analyse van soortgelijke stukken over andere Nederlanders van zijn generatie. Bij gebrek aan systematisch vergelijkingsmateriaal gebruik ik als voorbeeld de tien jaar oudere Pieter Saenredam, over wie Marten Jan Bok en ik een biografie hebben geschreven. Daarin worden ongeveer 150 documenten verwerkt, uit dezelfde 'oude archieven' waaruit wij onze informatie over Rembrandt putten. Van Saenredam leren we dat hij tweemaal borg heeft gestaan voor een lening van een familielid; toestemming om niet verleende aan een medeburger om begraven te worden in het graf van zijn vrouw in de Bavokerk; een onberispelijke voorgedij voerde over een wees uit de familie van zijn vrouw; zich onderscheidde tijdens tien bewogen en moeizame jaren als de meest ijverige secretaris en deken die het Haarlemse Sint-Lucasgilde ooit kende; trouwde beneden zijn stand met een vrouw die op het punt stond te bevallen van een kind dat vermoedelijk van hem was; de vriendschap van de moeilijke vakgenoten Jacob van Campen, Cornelis Vroom en Frans Pietersz de Grebber behield; door Van Campens familie, na diens dood, werd ingeroepen als bemiddelaar in een erfenskwestie; meer dan twintig keer machtigingen gaf aan anderen om geld voor hem te innen zonder onenigheid; nooit een aanklacht indiende tegen een ander; goede betrekkingen onderhield met zijn familie en schoonfamilie gedurende zijn hele leven; enkele malen werd verzocht om de testamenten van bekenden als getuige te ondertekenen; zijn geld op zo'n wijze beheerde dat hij een behoorlijke erfenis kon nalaten aan zijn dochter. Banale zaken, waarvan men zou kunnen beweren dat ook zij ons niet veel over de mens Saenredam vertellen. Des te frapperend dat geen enkel van de 450 Rembrandt-documenten van dit soort welwillende omgang met de medemens getuigt. Van Saenredam, aan de andere kant, lezen wij niet, zoals van Rembrandt, dat hij beschuldigd geweest is van malafide handelen tegenover opdrachtgevers, collega's, geldschietters, neven van zijn vrouw, zijn schoonzus, maitresse, kinderen en kleinkinderen. Hij hield zich niet afzijdig terwijl vrienden die borg stonden voor leningen aan hem ten onder gingen. Hij stond niet te boek als belastingontduiker. Nooit heeft hij gerechtelijke procedu-

res aangekaart tegen de familie van zijn vrouw, de broer van zijn maitresse of tegen een opdrachtgever. Geen vrouw heeft ooit ongetrouwd een kind van Saenredam gebaard en daardoor sociale discriminatie ondergaan. Hij hield zich niet schuil achter vrouw en kind als beschermmiddel tegen geldeisers. Hij smeedde nooit een samenzwering om een vrouw waar hij eens van hield twaalf jaar lang te laten opsluiten. Hij liet geen spoor achter zich van kapotte relaties en benadeelde partners.

Op basis van deze feiten en van de oordelen over Rembrandt bij Hoogstraten, Baldinucci, Sandrart en Houbraken, waar geen vriendelijk woord over hem te lezen valt, heb ik zeven jaar geleden de euvel moed gevat om van Rembrandt te schrijven, in het nawoord van een boek waar bovenstaande getuigenissen zonder commentaar werden gemeld, dat hij 'een onaangename dispositie en een onbetrouwbaar karakter' had. Dát heb ik geweten. Zoals Haveman dat nu doet, hebben inmiddels vele anderen mij bejegend als de brenger van een slechte boodschap die het verdient om terechtgesteld te worden.

Graag geef ik mijn interpretatie van Rembrandts karakter voor een betere. Maar dan voor een interpretatie die recht doet aan de bewijsstukken. Aan onbeargumenteerde opmerkingen uit de hoogte dat ik mij, net als mijn voorgangers, aan 'projectie' bezondig, geef ik mij niet gewonnen.

De hele kwestie ontleent trouwens zijn belang aan iets anders dan nieuwsgierigheid naar wat Haveman 'postume roddel' noemt. Toen in 1851 het Rembrandt-beeld van Royer werd opgericht, sprak de Amsterdamse archivaris Pieter Scheltema een 'Redevoering' uit 'over het leven en de verdiensten van Rembrand van Rijn'. Deze handelde 'niet alleen [...] over Rembrandts leven, maar ook over zijn karakter', dat Scheltema trachtte 'te zuiveren van de blaam, onwaardiglijk daarop geworpen.' Deze defensieve houding is een vast onderdeel gebleven van de Rembrandt-literatuur. Hierdoor doet het des te meer pijn wanneer het doekje wordt losgeweekt om opnieuw naar 'de blaam' op Rembrandts karakter te kijken. Wie daar niet tegen kan, kan beter de betreffende passages van mijn boek overslaan. Als vervanging, zie de inleiding van A.Th. van Deursen in de catalogus van de Rembrandt-tentoonstelling: 'Rembrandt en zijn tijd: het leven van een Amsterdamse burgerman', waar geen bloed uit komt.

Gary Schwartz, 8 december 1991